

PAPER DETAILS

TITLE: HZ. PEYGAMBER'E CİBİLLİ FİİLLERİNDE TABİ OLMA

AUTHORS: Mazin Lsmail HANIYE

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2244785>

HZ. PEYGAMBER'E CİBİLLÎ FİİLLERİNDE TÂBİ OLMA

The Following of Actions Due to the Character of Prophet

Yazan: Mâzin İsmail HANİYE

Külliyyetü's-Şer'iyye, el-Camiatü'l-İslâmiyye, Gazze/FİLİSTİN

mhania@mail.iugaza.edu

Çeviren: Erdoğan SARİTEPE

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

erdogansaritepe@hotmail.com

Özet: Bu makale, “Hz. Peygamber’e Cibillî fiillerinde tâbi olma” başlığıyla, Hz. Peygamber’in fiilleri hakkında usûlî bir konuyu ele almaktadır. Bu konuda ulemâ, nefsin arzuları ve beşerî davranışların teşrîde delil olamayacağı yönünde ittifak etmişlerdir. Bunların dışında kalanlar hakkında ise ihtilaf etmişlerdir. Konuya, “et-teessî”nin anlamı ve hükmünü açıklayarak başladım. Sonra ittifak edilen konuya geçtim. Nihayetinde de mevzu, hakkında ihtilaf edilen meselelere çözüm önerileriyle bitirdim. Ulemânın konuyla ilgili ihtilâflı görüşlerini ve tercih edilenleri arz ettim.

Abstract: This research deals with a fundamental issue in the field of actions of prophet (peace be upon him). This issue is the following of actions due to the character of the prophet (peace be upon him). Scholars have agreed in one side towards this issue. This side is what was from self actions or biological movements, which they don't see it to lead for rules of sharia. There is a dispute about sides other than that side. I have started the research by illustrating the meaning of following and its rules, then turned to the side of agreement. Finally I dealt with issues of dispute in this field introducing what scholars said, discussing and indicating which is more right.”

Mukaddime

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah’adır. Salât ve selâm âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber’e, âline, ashâbına ve onun yolunda yürütenlere olsun.

Allah (Subhânehü ve Teâla) doğru yolu insanlara göstermesi için Hz. Muhammed’i ebedi olan İslâm’ın risaletiyle gönderdi. İzzet sahibi

Rabbimizin "...geçmişte ve gelecekte onu [Kitabı] batıl kılacak yoktur. Hâkim ve övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir. ..." (Fussilet, 42) buyurduğu Kur'ân, teşrîin ilk kaynağıdır. Sünnetü's-Seniyye ise ikinci kaynaktır. Sünnet, Hz. Peygamber'den söz, fiil ve takrîr olarak sadır olan her şeydir.

İşte bu iki asılda doğru yola ulaştıran ilke ve prensipler (salâh ve reşâd) vardır. Hakk'a ve doğruya ulaşmak için her ikisine rücu keyfiyetini öğrenmemiz ve salâhın yolunu araştırıp bulmamız gerekir. İki kaynaktan da hüküm istinbat etmek, ince bir bilimdir. Bu iki kaynağın değerli incilerini/anlamalarını açığa çıkarmak için, âlet_ilmilerine (edevâta), maharete, görüş ve teemmülde derin olmayı gerektirir.

Hz. Peygamber'in fiilleri, teşrîde asıllardan biridir. Rabbimizin hükümlerine vakıf olmak için ona nasıl müracaat edeceğimizi öğrenmemiz gerekir. Bilhassa fiil cibillî ve hilkatle ilişkili olduğunda teşrîde neyi kapsayıp neyi kapsamadığını ayırt etmek için önceki/geçmişteki görüşlere bakmamız gerekir.

Bu konu furû'u fıkıhta cedel¹ ve hilâfın² çok yoğun olduğu konulardan biridir. İşte bu durum beni, hakkı ortaya çıkarmak ve ihtilâfı ortadan kaldırmak için, cibillî fiilleri usûlî bir yöntemle araştırmaya sevk etti.

Bu çalışma; yukarıda zikri geçen mukaddime, üç bölüm ve sonuç'tan oluşmaktadır. Buna göre çalışmayı aşağıdaki şekilde taksim ettim:

Birinci Bölüm: Teessî'nin Anlamı ve Hükümü

Birinci Kısım: Teessî'nin Anlamı, Şartları ve İlgili Kavramlar/lafızlar

İkinci Kısım: Teessî'nin Hükümü

İkinci Bölüm: İbadetle İlgili Olmayan Cibillî Fiiller

Üçüncü Bölüm: Teşrî İhtimali Olan Cibillî Fiiller

Sonuç: Önemli sonuçları içermektedir.

I. TEESSÎ'NİN ANLAMI VE HÜKMÜ

A. Teessî'nin Anlamı, Şartları ve İlgili Kavramlar/Lafızlar

1. Teessî'nin Anlamı

a. Lugatta Teessî'nin Anlamı

¹ Cedel: Şahsın sözlerini ifsâd etmek isteyen hasmına delil, şüphe ya da sözlerini tashih etme kastıyla itiraz etmesi. Bkz: eş-Şerîf Ali b. Muhammed el-Cürçânî, *Kitâbu't-Târîfât*, by, h. 740-m.

² Hilâf: Hakkın ortaya çıkarılması ya da batılın ortadan kaldırılması için zıt görüşlü şahıslar arasında cereyan eden tartışma. Bkz: el-Cürçânî, *Târîfât*, s. 101.

- Teessî, [Arapça] “esâ” kökünden türemiş bir mastar olup hüzn veya tedâvi anlamına gelmektedir. [İsmi fâil kalıbında] âsi, doktor anlamında da kullanılmaktadır.

- “el-esâ”, sulh yapmak anlamına da gelmektedir. “Aralarında sulh yaptı” anlamında “esâ beynehum” denilir.

- Hemze’nin kesreli okunmasıyla “el-isve” ve dammeli okunmasıyla “el-usve”, üzüntülü insanın dayandığı ve teselli bulduğu şey demektir. Aynı şekilde, her ikisi de “el-kudve” (birine tâbi olmak) anlamındadır. Yani, “teessâ bihî” ya da “taazzâ bihî” denildiğinde “ona bağlandı/ona tâbi oldu” denilmektedir.

- “el-esâ”nın asıl anlamı, hüzn ve devâ demektir. Tâbi olanın, tâbi olduğu [şahıs sebebiyle] kendisinin halini düzelttiği düşüncesinden/zannından dolayı “el-usve” “el-kudve” anlamında kullanılmıştır. Şahıs başkasına tâbi olduğunda bu tâbi olmadan kendisi için hayır taleb eder. [1-31/82; 6-15/2268; 1-25/14]

b. İstilahta Hz. Peygamber’e Teessî’nin (Uyma/Tâbi Olma) Anlamı

Usulcüler, Hz. Peygamber’e uymanın (teessî); Hz. Peygamber bir fiili niçin ve ne sıfatla yaptı ise, onun yaptığı gibi yapmak ya da bir fiili niçin ve ne şekilde terk etti ise o şekilde terk etmek olduğunda ittifak etmişlerdir. [2-s. 501; 1-1/129; 4/313; 2-28/313; 1-10/343]

Tarifi Açıklaması: “Hz. Peygamber’in yaptığı gibi yapmak” demek: fiili yaptığı surette ona uymak demektir. Örneğin, Hz. Peygamber oruç tutar biz namaz kılarsak Ona uyma gerçekleşmez.

Yaptığı sıfat üzere demek: Fiilin yapılış amacı (cihet) ve sıfatında Hz. Peygamber’e uymak demektir. O vâcip oruç tutar, biz ise nâfile oruç tutarsak, bu takdirde uyma fiili gerçekleşmez. [İkisinde de] fiilin sureti birdir/aynıdır, yani oruç tutmak. Ancak niyet ve maksat farklıdır. Onun tuttuğu oruç farz, bizimkisi ise farz değildir. O halde [sadece] Onun tuttuğu oruç gibi, farz oruç tuttuğumuzda uyma gerçekleşir.

Liecli fiilihî demek: Hz. Peygamber’in yaptığı fiilin [her yönüyle] aynısını yapmak demektir. Yapılan fiil suret ve cihet bakımından Hz. Peygamber’in yaptıklarıyla birleşse de teessî (uyma) gerçekleşmiş olmaz. Öğle namazını kılan bir cemaatin tamamı fiilin sureti ve cihetinde ittifak etmişlerdir. Ancak onlardan birinin diğerine uyduğu söylenemez.

Fiilin terkine gelince; terk, bir fiildir. Terk, imtinâ’ (kaçınma) ve vazgeçme demektir. İmtinâ’ da bir fiildir. Bu nedenle “yapmak”ta olduğu gibi “teessî” (uyma) tam bir fiil olarak onun içerisine girer. Eğer Hz. Peygamber kerâhetten dolayı güneş doğarken namazı terk eder ise, [O öyle

yaptığı için] biz de o namazı kerâhet sebebiyle terk ederiz. O zaman Ona uyma gerçekleşmiş olur. [1-1/129; 4-28/313; 1-10/343, 344]

2. Teessî'nin Şartları

Tariften de anlaşılacağı üzere, teessî'nin varlığı aşağıdaki şartlara bağlıdır:

a. Fiilin Sûretinde Muvâfakat

Burada iki şeye işaret edilmektedir:

- Teessî'de [fiilin işlendiği] zaman ve bizzat fiilin işlendiği mekâna muvâfakat şart değildir. Hz. Peygamber bir yerde kuşluk namazı kılsa, biz de Hz. Peygamber kuşluk namazı kıldığı için, Onun kıldığı suret ve sıfatlara riayet ederek namazı başka bir mekânda kılsak teessî gerçekleşmiş olur. Çünkü mekân, teessî'ye delâlet etmez. Ancak, fiilin belirli bir zaman ve mekâna tahsisine delâlet eden bir delilin olması durumunda zaman ve mekân fiilin suretinden bir cüz olur. Dolayısıyla burada [zaman ve mekâna] uygunluk şart olur. Mesela; hacc, muayyen bir mekâna tahsis edilmiştir. Namaz da muayyen vakitlerde kılınır. Her ikisinde de zaman ve mekâna uygunluk şarttır.

- Eğer fiilin zatında şeklin bir etkisi yok ise, teessî'de fiilin şekline uygunluk şart koşulmaz. Bu Hz. Peygamber'in belli bir şahsa tasaddukta bulunması gibidir. Bu nedenle biz başka bir şahsa tasaddukta bulunuruz. Şahsın farklı olması teessîye zarar vermez. Çünkü [bu durumda tasaddukta bulunmaktan] maksat sadakanın aslıdır.

b. Fiilin Sıfatı ve Cihetinde Muvâfakat

Hz. Peygamber bir fiili vacip olarak yapmışsa, biz de Onun gibi vacip olarak yaparız, mendûb olarak yapmışsa biz de mendûb olarak yaparız.

c. Fiil ve Terk'te Hz. Peygamber'e Muvâfakat

Burada [sadece] Hz. Peygamber'in fiilinin suretine ve cihetine muvâfakat yeterli değildir. Fiilin yerine getirilmesi ya da terk edilmesi, Hz. Peygamber'e tâbi olmak için yapılması gerekir. [2-s. 501, 502; 1-1/129; 1-10/343, 344]

3. Teessî ile İlişkili Lafızlar

a. el-İttibâ

a1. Lugatta ittibâ: “Tebia” fiilinden türemiştir. Bir şeyin izinden yürümek, talep etmek, o işte mutâbaat ya da muvâfakat yapmak anlamlarına gelir. [1-31/416; 1-25/72]

b1. Istılahta ise, ittibâ’nın teessî’den daha geniş anlamı vardır. İttibâ, söz, fiil ve terki içermektedir. Fiil ve terkte ittibâ, teessî ile aynı şeyi ifade eder. Ancak sözdeki ittibâ; vücûb, nedb ve diğerinin iktizâsı yönüyle sözün aynısını ifade etmektir. Teessî ile ittibâ arasında umûm-husûs ilişkisi vardır. İttibâ teessîden daha geneldir ve teessî ile beraber diğerlerini de kapsar. Teessî ise daha husûsîdir ve ittibânın bazı fertlerini kapsar. Onlar da, fiil ve terkte tâbi olmaktır. [1-1/130]

b. el-Muvâfakat

a1. Lugatta muvâfakat, “vefeka”dan türemiştir. “el-vifâk” ve “el-muvâfaka” ittifak ve mülâeme (uygunluk) anlamına gelmektedir.[6-31/4884; 2-25/667]

b1. Istılahta muvâfakat, teessîden ve ittibâdan daha geniş anlamı ifade eder. Muvâfakatta söz, fiil ve terk, diğer ikisinden daha geniş şekilde yer almaktadır. Sözdeki muvâfakat; delil veya itikâd veyahut bunlardan başkasını dikkate almayarak/görmezden gelerek sözdeki ortaklıktan ibarettir.

Fiil ve terkteki muvâfakata gelince, cihetine ve teşvik edenine bakmaksızın terk ve fiilin suretindeki muvâfakattan ibarettir. Burada muvâfakatın teessîden iki yönden ayrıldığını mülâhaza ediyoruz.

- **el-Umûm:** Muvâfakat söz, fiil ve terki kapsamakta; teessî ise, fiil ve terkle sınırlı kalmaktadır.

- **el-İtlâk:** Muvâfakatta fiil muayyen bir kayıtla takyid edilmeden fiilin sıfatındaki ittifak yeterli olur. Halbuki teessîde mukayyed fiilin sıfatındaki muvâfakat yeterli olmaz. Yeterli olması için, yönlendirici (bâis) ve cihette muvâfakat ile takyîd edilmesi gerekir.

Muvâfakat, ıtlâk ile ittibâdan ayrılır. Her ikisi de söz, fiil ve terkin şümulünde ittifak etmektedirler. İtlak ve ittibâ, muvâfakatın mutlak; ittibânın mukayyed olmasıyla birbirlerinden ayrılmaktadırlar.[2-s. 503;1-1/130]

c. el-Muhâlefet

c1. Lugatta muhalefet, hâlefe’den türemiştir. Bir kimsenin başkalarının gittiğinin aksine gitmesine, yani ittifakın zıddına muhâlefet denir. [2-31/1239; 1-25/179]

Istılahta muhâlefet, sözde, fiilde ve terkte bulunur.

Sözde muhâlefet: İleri gitmek ve geri dönmek sözünün gereğini terk etmektir.

Fiilde muhâlefet: Yapması gerekmesine rağmen başkalarının yaptığından dönmeye denir. Ancak ittibâin vâcib olması durumunda muhâlefetin gerçekleştiği kabul edilir.

Terkte muhâlefet: Terk etmesi gerekmesine rağmen başkalarının terk ettiği şeyi yapmaktır.[2-s. 504; 1-10/345]

B. Teessînin Hükümü

Şüphe yok ki Hz. Peygamber'e tâbi olmak ve ona uymakla emrolunduk. Bu hususu ispat eden nasslar gelmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Allah buyurmuştur ki *"Ey Muhammed de ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah'ta sizi sevsin"* (Âli İmrân, 31). Yine Allah, *"Ey insanlar! And olsun ki sizin için Allah ve Âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Resulullah en güzel örnektir"* (Ahzâb,21). buyurmuştur.

Hz. Peygamber de bizi kendisine tâbi olmaya davet etmiştir. Malik İbnü'l-Huveyris'den yapılan bir rivayette İbnü'l-Huveylid şöyle demiştir: *"Hz. Peygamber 'ailenize dönün, [bunları] onlara öğretin. Benden gördüğümüz şekilde namazınızı kılın..."* (Buhârî, Kitâbu'l-Edeb/ Bâbu Rahmeti'n-Nâss ve'l-Behâim, hadis no: 5662)

Ancak, Hz. Peygamber'in fiillerine uyma özel bir konuda mı, yoksa bütün konularda mı olacak? Ayrıca vücûb, nedb ve cevaz açısından da bu tâbi olmanın hükümü nedir?

Ulemanın konuyla ilgili görüşlerine bakışımında şu ihtilafların olduğunu müşahede ettim.

Birinci görüş: Bu görüş sahipleri, Hz. Peygamberin bütün fiillerine tâbi olmanın caiz olduğu kanaatindedirler. İbn Hayrân'da bu görüşü benimseyenlerdendir. [1-9/369; 1-10/347]

İkinci görüş: Bu görüş sahipleri de Hz. Peygamberin bütün fiillerine uymanın caiz olduğunu benimsemişler, ancak, Hz. Peygamber'e mahsus olduğuna dair delilin bulunduğu fiilleri istisna etmişlerdir. [1-9/369; 1-10/347]

Üçüncü görüş: Bu görüştekiler, ibadetler konusunda Hz. Peygamber'in fiillerine uymanın vacib olduğu; muâmelât ve âdetlere dair fiillerine uymanın vacib olmadığı görüşündedirler. İbn Hallâd'da bu görüştekiler arasındadır. [2-s. 511; 2-28/314]

C. İhtilâfın Değerlendirmesi

Mücerred fiillerinin delâleti ve Allah'a yaklaşmak (ibadet) maksadıyla yaptığı fiillerin delâletindeki ihtilaflarında olduğu gibi, Hz. Peygamber'in fiilleri ile ilgili çok sayıdaki meselede de ulemanın çok fazla görüşü mevcuttur. Ulemanın sözlerine, metotlarına (mezheplerine) ve delillerine

bakan kişi, görüşlerin tespitinde ve nispetinde karışıklığın mevcudiyetini fark eder. Bu duruma en güçlü bir şekilde işaret eden şey, Âmidî'nin iki meselede ihtilafın olduğunu tespit etmesidir:

- Mücerred fiilin delâleti.
- İbâdet kastıyla yapılan fiilin delâleti.

Bu iki meselenin hakikati hakkında ihtilaf olmakla beraber, Âmidî'nin aktardığı şekilde konuyu aktaran olmamıştır. Bu durum beni, ulemanın görüşlerini okuma ve tahlil etme konusunda bir karışıklığın olduğuna ve bu işin Hz. Peygamber'e uyma meselesinde geçmişteki ihtilafların anlatımı olduğu kanaatine ulaştırıyor.

Ümmet Hz. Peygamber'e uymanın vücubu hakkında icmâ etmiştir. Bu konuda birçok delil vardır. Biraz önce zikrettiğimiz Âli İmrân, 31. Âyeti "*Ey Muhammed de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah'ta sizi sevsin...*" bu delillerden biridir.

Delâletin şekli şöyledir: [Bu âyette] Rabbimiz (c.c.) "muhabbetini" Hz. Peygamber'e tabi olmaya bağlamıştır. Allah'ı sevmek vacib olduğundan Hz. Peygamber'e tâbi olmak ta vacibtir. [4-26/60, 61; 1-5/490; 1-10/347]

Aynı şekilde "*Allah'a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine -ki o da Allah'a ve sözlerine inanmıştır- inanın, ona uyun ki doğru yolu bulasınız*". (A'râf 58) âyeti de buna delâlet etmektedir. [Âyetin] delâlet şekli: Bu, Hz. Peygamber'e tâbi olmayı emirdir. Emir, vücubu gerektirir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e tâbi olmak vacib olur. [2-27/57; 1-5/490; 1-10/347]

Bunlar Hz. Peygamber'e uymanın vacib olduğunu söyleyenlerin delillerinden bazılarıdır. Ancak, bu vücûbiyet, her fer' ve meselede Hz. Peygamber'e tâbi olmanın vücubuna değil, umûmî bir prensibe hamledilir. Hz. Peygamber'in yaptığı bazı fiiller vacib, bazıları ise vacib değildir. Vacibin dışındaki fiillerinde Hz. Peygamber'e uymayı biz nasıl vacib kılarız. O halde vacib sözünü umûm prensibe hamletmemiz gerekir. Buna göre, cüz'ıyyât ve furu'da Hz. Peygamber'e uymak her fer'in durumuna göre olmaktadır. Eğer Hz. Peygamber'in yaptığı fiil kendisine mahsus değil ve bu fiil vacib ise bizimde yaptığımız fiil vacib fiil olacak. Vacibin dışında cevaz ya da nedb ise, o fiile de sıfatına göre tâbi oluruz. [2-s. 501; 1-1/129; 1-10/343]

Bu nedenle Hz. Peygamber'e uymanın caiz olduğu sözü, umûm prensibe hamledilemez. [Aynı şekilde] teklifin derecesi dikkate alınmaksızın mükellefiyet barındıran furu'da da umûm prensibe hamledilemez. Ancak teklifin olmadığı durumlarda Hz. Peygamber'e uymaya hamledilir. Bu durum hiç kimsenin ihtilaf etmemesi gereken konulardandır. Muhakkak ki müminlerin kalplerindeki Hz. Peygamber'in yeri ve sevgisi, [Hz. Peygamber'in fiilleri] teşrî ihtiva etmese de müminleri Ona tâbi olmaya sevk etmiştir.

Bu anlatılanlar çerçevesinde, muâmelât ve âdetlerde değil de ibâdetlerde Hz. Peygamber'e uymanın vacib olduğu açıktır. Bu görüş sahipleri Umûm bir prensip gibi Hz. Peygamber'e uymanın vacib olduğu sözünü inkar etmemektedirler. Ancak, onların cüz'îyyât ve furu' mülâhazaları sebebiyle uymanın (teessî) hükmünün, vacib olup olmama açısından, farklılık arz etmesi gerekir.

Konuyu uzatmaya gerek olmayıp özetle söylemek gerekirse, daha önce de zikrettiğimiz şekilde, söz konusu meselede karşı görüşün (hilâf) zikredilmesinde, fiillerin sıfatlarına göre Hz. Peygamber'e uymayı gerektirdiği kabul edilen genel prensiplere muhalif olan görüşün ispatı vardır. Bunun delilleri:

-Sünnet teşrî'de ikinci kaynaktır. Allah'ın "*Allah'a ve Resûlüne itaat edin, umulur ki merhamet edilirsiniz*" sözünden dolayı Müslümanların ona müracaat etmeleri gerekir. Bu duruma delâlet eden birçok âyet vardır.

Mâlik b. Enes'ten gelen bir rivayette, ona Hz. Peygamber'in şöyle dediği ulaşılmıştır: "*Size iki şey bırakıyorum. Onlara tutunduğunuzda asla dalâlete düşmezsiniz. Allah'ın Kitabı ve Resulünün sünneti*". (Mişkâtü'l-Mesâbîh: Kitâbu'l-Eymân/Bâbu'l-İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sünne, 186; Elbânî aynı kaynağın tahkîkinde hadisin hasen olduğunu ifade etmiştir). [4-19/164-18450]

Sünnet, Hz. Peygamber'den söz, fiil ya da takrîr olarak sadır olan şeydir. [4-19/164; 1-8/450] Fiil sünnetin bir parçasıdır. Fiil ve takrîre müracaat gerekli olduğu gibi fiile de müracaat etmek gerekir.

-Teessî'nin şartı, fiilin sıfatında muvâfakattır. [Hz. Peygamber] mendûb olan bir fiil yapmış ise, fiil yönüyle Ona muvâfakat etmemiz gerekir. Yani mendûbu, yine kendisi gibi, mendûb bir fiil olmak üzere yapmalıyız. Böylece cüz'îyyâtta teessî'nin vücubunu ifade eden söz kalmayacaktır.

-Aklî ve şer'î delillerde, mübah fiillerinden herhangi bir fiilinde Hz. Peygamber'e uymayı engelleyen herhangi bir delil bulunmaz. Ancak, kalp çarpıntıları vb. hususlarda Hz. Peygamber'e mutâbaatin mümkün olmadığı söylenir.

II. İBÂDETLELERLE İLGİLİ OLMAYAN CİBİLLÎ FİİLLER

Allah (Subhânehu ve Teâlâ) insanı kendine has tabiatta, cibilliyette ve yaratılıştta yaratmış; uyku, yeme-içme isteği, oturma-kalkmada olduğu gibi hepsini de insan olarak eşit tutmuştur.

Peygamberler bu cibillî fiillerin dışında tutulmamışlardır. Onlar da diğer insanlar gibi beşerdirler. Allah Teâlâ, kavimleriyle beraber peygamberler hakkında şu haberi vermektedir: "*Peygamberleri onlara şöyle dedi: Biz ancak sizin gibi birer insanız ama, Allah, kullarından dilediğine iyilikte bulunur....*" (İbrâhîm, 11)

Yine Allah Teâlâ, kâfirlerin ileri gelenlerinin kavimleri arasındaki konumlarını şöyle haber vermektedir: *“Onun inkârcı ve âhirete kavuşmayı yalanlayan milletlerin ileri gelenleri - ki biz onlara bu dünya hayatında nimet vermiştik - şöyle dediler: “Bu yediğinizden yiyen, içtiğinizden içen sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir”* (Mü’minûn, 33).

Her beşer hayatta yeme, içme, oturma ve kalkma konusunda tabiatının gereği gibi hareket eder. Bu durum şu soruyu ortaya çıkarıyor: Peygamberlerin cibillî fiilleri teşrî ile ilişkilendirilemez mi? Onlar da teessî’nin konusu olamazlar mı? Ya da cibillî fiiller dahi olsa bütün fiillerde teessî söz konusu olur mu? Veya bazı cibillî fiilleri teşrî-kapsayıp bazıları cibillî olarak bâkî kalıyor da, bazıları teessîye hamlolunurken, geride kalanlar teessîye haml olunmuyor mu?

Bu konuda ulemâ çok söz söylemiştir. Onların görüşlerine ayrıntılı olarak vakıf olmak için, cibillî fiiller hakkında söylenenleri iki kısma ayırdım:

-İbâdetlerle ilgili olmayan cibillî fiiller. Bu bölümde ibâdetlerle ilgili olmayan cibillî fiilleri inceleyeceğiz.

-Teşrî ihtimali olan cibillî fiiller. Sonraki bölümde ise bunları tetkik edeceğiz.

Birinci kısmın da ikiye ayrıldığını ifade ediyor ve bu kısım la başlıyorum.

A. Nefsin Arzuları ve Beşerî Davranışlardan Olan Cibillî Fiiller

Ulemâ, uzuvların tasarruflarını ve beden hareketlerini bu konuya örnek olarak vermişlerdir. Bu kısımda sanki ulemâ, insanların o fiilleri düşünüp incelemekten yaptıklarını ya da iradeye bağlı olmadan gerçekleştirdiklerini kastediyorlar. [Mesela], insan mücerret yürümeyi düşünüp incelemekten yapar. Acıdığı (yaralandığı) zaman elin çekilmesi de iradeye bağlı değildir. Dolayısıyla bu cibillî fiiller teessî tasavvur edilemeyen tabîi fiillerdir. Bu fiillere emir ve nehiy de taalluk etmez. O fiillere delâlet eden şeyin gayesi, o fiili mübah kılmaktır. Bu görüşe muhalif olan bir bilgiye rastlamadım. [4-219/176; 22-s. 35]

B. Nefsin Arzuları ve Beşerî Davranışların Üstünde Olan ve İbâdet Taalluk Etmeyen Cibillî Fiiller

Bunların misalleri; yeme, içme, oturma, kalkma vb. durumlardaki Hz. Peygamber’in halleridir. Bu hallerde ulemâ, Hz. Peygamber’e tâbi olma (teessî) hakkında ihtilaf etmiş, şu üç farklı görüş oluşmuştur:

İlk görüş: Bu görüşü benimseyenler, Hz. Peygamber’in bu tür cibillî fiillerinin ibâhaya (mübah olduğuna) delâlet ettiği için bunları yapıp yapmamanın eşit olduğu [yapılıp yapılmaması serbest bırakılmış olup bu

konuda dinî bir sorumluluk gerektirmediği] görüşündedirler. Dolayısıyla bu fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olup olmama aynıdır. Bu cumhurun görüşüdür. [20-s. 457; 16-s. 48; 4-19/176; 3-24/734; 22-s. 35]

İkinci görüş: Bu görüş sahipleri, bu fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olmanın mendûb - müstehab olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüş ulemânın bir çoğundan nakledilmiş, ancak kimseye isnad edilmemiştir. [4-19/177; 2-32/179; 22-s. 35]

Üçüncü görüş: Bunlar, bu fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olunmayacağı görüşündedirler. Bu görüş de hiç bir kimseye isnad edilmemiştir. [2-32/179]

İhtilafın sebebi: Bu konudaki ihtilafı iki sebebe bağlamak mümkündür:

1. Bu fiillerin bir takım gayelerinin olma ihtimali: Eğer bu fiilleri yapmada

bir gaye var ise, teessî güzel olur. Bir gaye yok ise, cibillî (fiil) olarak kalır. Hükümü de birinci bölümde olduğu gibi nefsin arzuları (havâicü'n-nefs) ve beşeri davranışlara ilgili olanlar gibidir.

2. Bu gibi fiillerde teessî'nin kıymetindeki ihtilaf: Bu fiilleri cibillî fiil olarak kabul eden kişi, onlara [sırf] cibillî fiil olarak itibar eder, teşrîi bir gaye de yüklemes ve bu konuda [Hz. Peygamber'e] tâbi olma esasını da ortadan kaldırır. O fiiller ibâhaya delâlet ettiği için yapıp yapılmamasını eşit kabul eder. Hz. Peygamber'in konumunu esas alan kişi ise, mübah olsa da, mücerret teessî'de dahi hayır ve bereketin olduğunu kabul ederek teessî'nin müstehâb ve sevap olduğunu söyler.

C. Deliller

İlk görüşün delilleri: Bu görüşü benimseyenler, görüşlerini aşağıdaki aklî delillerle delillendirmişlerdir:

1. muhakkak ki Hz. Peygamber'e uymanın şartı, fiilin ne için yapıldığının bilinmesidir. Ne için yapıldığı bilinmeyen her fiilide asl olan ibâhadır. Cibillî fiil teşrîi her hangi bir delâlet içermez ve o fiilin ne için yapıldığı da bilinmez. Böylece, bu fiillerde asl olan ibâhadır. Dolayısıyla bu fiillerde Hz. Peygamber'e uyup uymama eşittir. [2-34/ 160; 2-33/137]

2. Şüphesiz Hz. Peygamber bütün insanlara din işlerini açıklaması için Allah tarafından gönderilmiştir. İnsanlar ibadet ettikleri ve teşrîi kapsayan her işte Hz. Peygamber'e tâbi olmakla memurlardır. Bunların dışında Hz. Peygamber'in cibilliyet esası üzere yaptığı fiillerinde ise, O (a.s.v.) ve insanların tamamı eşittir. Böylece Hz. Peygamber'e uyup uymama da eşit olur. Bu nedenle cibillî fiiler de ibâhadan daha fazla bir şeye delâlet etmez. [2-32/178; 1-21/303]

İkinci görüşün delilleri: Bu görüş sahipleri, görüşlerini hem eser hemde aklî delillerle delillendirmişlerdir.

Eser delili: Abdullah b. Ömer'in bir fiilini delil olarak ileri sürmektedirler. Buna göre, "O (İbn Ömer) hacc yaptığında devesinin yularını çeker, Hz peygamber'in devesini çökerttiği yere çökertirdi". [2-32/179]

Delâlet yönü: İbn Ömer (r.a.) cibillî fiillerinde Hz. Peygamber'e tâbi olmuştur. Hacc yaparken Hz. Peygamber'in hacc esnasında yaptığı fiillerin aynısını yapma konusunda aşırı istekli davranırdı. Öyle ki devesinin yularını çeker, Hz. Peygamber'in devesini çökerttiği yere çökertirdi. Hz. Peygamber'in bu fiili, teşride hiç bir delâleti olmayan mücerret cibillî fiilden öteye geçmez. İbn Ömer'in bu konudaki aşırı isteğinde, cibillî fiillerde de olsa, Hz. Peygamber'e tâbi olmanın müstahâb olduğuna delâlet vardır. [4-19/177; 2-32/179; 22-s. 35]

Aklî delil: Müminlerin kalplerinde Hz. Peygamber'in dinî bir yeri vardır ve Onu (s.a.v.) sevmek dinî zorunluluktur. Bu nedenle kurallarına uyulduğu müddetçe Hz. Peygamber'in sevgisini ifade eden her fiil dinde güzel bir iş olarak kabul edilir. Cibillî fiillerinde Hz. Peygamber'e uyma Allah Resulüne muhabbeti ifade etmekten öteye geçmez. Yüceltip saygı duyarak fiillerinden hayır murad edip çaba sarf etmek te aynıdır. Hz. Peygamber'e saygı duymak ve yüceltmek şüphesiz fazilet ve [Ona (a.s.v.)] yakınlıktır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in cibillî fiillerine tâbi olma bir fazilet ve müstahâb nevinden bir yakınlıktır. [4-19/177; 2-32/179; 22-s. 35]

Üçüncü görüşün delilleri: Bu görüşü temellendirenleri tespit edemedim. Asıl şaşılacak şey, bu bölümde bu sözleri isbat etmekte, geçen bölümde yani nefsin arzuları ve beşerî davranışlar ile ilgili fiillerde ise ispat edilememesindedir. Halbuki oradaki ispatı bu kısımdaki ispatından daha evlâdır. Böylece bu görüş, cibillî fiilin, cibillî fiillerden olduğu ifade edilen bir fiil olduğu düşüncesine dayanıyor ise, hiç bir şekilde teessî'den söz etme imkânı olmaz. Mesela, bir şahıs için -falanın yürüdüğü gibi yürüdü-denilemez. Burada evlâ olan bu görüşün birinci bölümde söylenmesidir. [bunu] o bölümde [söylemek] daha makbul olur. İğne batırıldığında falan elini çektiği için elini çekti denilemez ve tasavvur dahi edilemez. Ancak bazı hallerde bir şahsın başkasının yürüdüğü gibi yürümesi tasavvur edilir. Buna göre, cibillî fiillerin bu kısmında, değişik haller içermesi ve teessî tasavvur edilebilir olmasından dolayı Hz. Peygamber'e uyma engellenemez. Üzerinde düşünülmesi gereken, şer'î teessî'nin sıfatıdır. O da; ibâha, istishâb ve uyanlara sevabın olacağı görüşünde olanlar tarafından ifade edilmiştir.

D. Değerlendirme ve Tercih

Hz. Peygamber'e [cibillî fiillerinde] uymanın imkansız olduğunu söyleyen üçüncü görüşe itibar edilmeyeceği aşikârdır. Böylece geyiye birinci ve ikinci görüş arasında ihtilaf kalmaktadır. Ancak bu ihtilafı da dikkatlice inceleyen kişi, bu iki görüş arasında da hakiki bir ihtilafın olmadığını görür.

Bu kısımda yapılan iş, Hz. Peygamber'in cibillî fiillerine tâbi olma yönlerinden birini ele almaktan öteye geçmemektedir.

Teşrî'e delâleti olmayan, insanın tabiatı ve yaratılışı gereği olan cibillî fiillerin teşrî konusunda ibâhadan daha fazla bir şey ifade etmediğinde şüphe yoktur. "Devenin yularını çekti, Hz. Peygamber'in devesini çöktürdüğü yere çöktürdü" [sözünün] müstehâb sünnet olduğunu söylemekte mümkün değildir. Bu sünneti bütün sahabînin terkedip, İbn Ömer'in tek başına yapması da düşünülemez. Aynı zaman ve mekânda çoğunluğa nispetle bir insanın yapmasının imkânı da yoktur. Diğer bir ifade ile, şayet bu fiili [yapmak] fazilet olsaydı, o fiili yerine getirmek insanların çoğunluğunu zor durumda bırakırdı. Bu nedenle sünnet olduğunu söylemek sıkıntılıdır.

Burada tercih edilen görüş; "teşrî konusunda cibillî fiil ibâhadan başka bir şeye delâlet etmez", denilen birinci görüştür. Ancak konumuzla ilgili olan bizim fiillerimiz gibi bir fiilin, ta'zim ve muhabbetten dolayı, Hz. Peygamber'e tâbi olmak amacıyla bir şahıs tarafından yapılması güzel niyetinden dolayı sahibine sevap kazandırır, dediğimizde kesinlikle hakkı söylemiş oluruz. Kişi sahih bir niyetin karşılığı mübah fiilleri yapmaktan dolayı sevap alır. Şayet bir kişi ibadette bedenini kuvvetlendirmesi niyeti ile yemek yese, yemek mübahlardan olduğu halde, bundan dolayı sevap kazanır.

İkinci görüş bu görüşü kapsamaktadır. Yani bu konuda Hz. Peygamber'e tâbi olmanın müstahab olduğu söylenmektedir. Bu da birinci görüşe ters düşmemektedir. Böylece, havâicü'n-nefs ve beşerî davranışların üstünde olan ve teşrî ile ilgili olmayan cibillî fiiller, teşrî konusunda, mücerret (sadece) ibâhaya delâlet ederler. Ancak bu konuda onlar Hz. Peygamber'e tâbi olmayı da engellemezler. Bir kişi Hz. Peygamber'e saygı ve ta'zim ile tâbi olsa, halis niyetinden dolayı sevap kazanır.

III. TEŞRÎ'DE [DELİL OLMASI] MUHTEMEL OLAN CİBILLÎ FİİLLER

Teşrî'de [delil olması] muhtemel olan cibillî fiillerden maksat, cibilletin bizzat kendisinin gerektirdiği cibillî fiilin Hz. Peygamber'den belli bir şekil ve hal üzere vaki olmasıdır. Bazen bunda teşrî'nin kastedilmiş olması muhtemeldir. Bu, Hz. Peygamber'in her durumda onu yapmaya devam etmesi veya bir ibâdete taalluk etmesi yahut ibâdetin o fiil ya da o fiil vesilesiyle gerçekleşmiş olmasıyla meydana gelir. [2-19/129; 4/177; 2-32/180]

Ulemâ konuyla ilgili bir çok örnek vermiştir. Bu örnekten bazıları şunlardır:

1. Celsetü'l-istirahat: Cuma' namazında iki hutbe arasını ayıran oturmadır.

Abdullah İbn Ömer'in "Hz. Peygamber iki hutbe okuyor ve ikisi arasında oturuyordu" dediği rivayet edilmiştir. [Buhârî, Kitâbu'l-Cuma', Bâbu'l-Kadeti beyne'l-Hutbeteyn., 1/314, ...886].

2. Hz. Peygamber'in Haccdaki bineği: Hz. Peygamber'in haccı hakkında Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: "Resûlullah mescidde namaz kıldı. Sonra Kasvâ adlı devesine bindi Beydâ [denilen yere] çıktı. Hz. Peygamber'in önü, arkası, sağı ve solu, gözümün gördüğü yere kadar, binekli bineksiz insanlarla doluydu". [Müslim, Kitâbu'l-Hacc, Bâbu Hacceti'n-Nebî, 2/889, 1218].

3. Hz. Peygamber'in Seniyyetü Kedâ'dan (Kedâ tepesi) Mekke'ye girip oradan Seniyyetü Kudâ'dan (Kudâ tepesi) çıkması: Abdullah İbn Ömer şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (sav) çıkılların olduğu yerde bulunan yukarı bölgedeki Kedâ tepesinden Mekke'ye girdi ve aşağı bölgeden çıktı". [Buhârî, Kitâbu'l-Hacc, Bâbu min Eyne Yahrucu min Mekke, 2/571; hadis no: 1501].

4. Hz. Peygamber'in bayramda [evinden mescide] bir yoldan gidip diğer Yoldan dönmesi: Câbir b. Abdullah rivayetinde şöyle dedi: "Hz. Peygamber bayram günlerinde yolunu değiştirdi". [Buhârî, Kitâbu'l-İydeyn/Bâbu min Hâlifî't-Tarîki İzâ Racaa Yevmi'l-İyd, 1/334; hadis no: 943].

5. Deri ayakkabı giymesi: Abdullah İbn Ömer'den şöyle bir rivayet gelmiştir: "Deri ayakkabıya gelince, Hz. Peygamber'in bağı/tüyü olmayan ayakkabı giydiğini ve o ayakkabı ile abdest aldığını gördüm. Öyle bir ayakkabı giymek bana sevimli geldi". [Buhârî, Kitâbu'l-Vudû/Bâbu Gasli'r-Ricleyn fi'n-Na'leyn, 1/73; hadis no: 164]. Ulemâ yeme, içme, giyinme ve uyku gibi Hz. Peygamber'in hususî olarak devamlı yaptığı çok sayıda başka örneği zikretmiştir. [7-s. 309; 1-4/32; 2-480/180]

Ulemâ Hz. Peygamber'in bu tür fiillerinin delâleti ve teessî'nin hükmü konusunda ihtilaf etmiş ve iki görüş ortaya çıkmıştır.

Birinci görüş: Bunlar, [Hz. Peygamber'in söz konusu] fiillerinin ibâhadan başka bir şey ifade etmeyeceği ve bu fiillerde teşrî şümülünün devamlılığının olmadığı sürece, Hz. Peygamber'e tâbi olmanın mübah olacağı kanaatindedirler. Hanefîlerin ve Mâlikîlerin sözlerinden anlanan. Şâfiî'nin iki görüşünden biri ve Şâfiîlerin iki eğiliminden biri de böyledir. İbnü'l-Kattân, el-Mâverdî, er-Ruyânî, diğerleri ve usulcülerin çoğunluğu bu görüştedir. Bu görüşe göre bu fiillerinde Hz. Peygamber'e tâbi olmak ve tâbi olmamak eşittir. [3-14/215; 3-6/120; 16-s. 48; 13-s. 112; 4-19/179; 2-32/180; 22-s. 35]

İkinci görüş: Bu gruptakiler, nedb'e delâlet ettiği için, bu fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olmanın müstehâb olduğu görüşündedirler. Bu görüş, bazı Malikîlere nispet edilmiştir. Şâfiî'nin görüşü olması da diğer ihtimaldir. [Aynı şekilde] İmâm Ahmed'e de nispet edilmiştir. Yani bu, muhaddislerin çoğunluğunun görüşüdür. Bu görüşe göre, [bu fiillerde] Hz. Peygamber'e

tâbi olmak o fiilleri terk etmekten daha evlâdır. Hz. Peygamber'e tâbi olan, tâbi olmasından dolayı sevap kazanır. Terk eden ise, terkinden dolayı şer'an cezalandırılmaz. [2-17/472; 3/438; 8-35/173; 3/9; 7-s. 309; 2-29/129; 4-19/179; 12-s. 191; 2-32/180; 22-s. 35]

İhtilâfın sebebi: Bu konudaki ihtilâf iki temel sebebe dayanır:

Birinci sebep: Asıl ve zâhîrin teâruzu: Cibillî fiillerde aslolan teşrîin olmamasıdır. Bu konudaki fiiller, yapısı itibariyle cibillî olmanın dışına çıkmazlar. Bu aslı kabul eden herkes, bu fiillerde teşrî'in olmadığını ve ibâha üzere sabit kaldığını söylemiştir.

Zâhire gelince, cibillî fiilin bir ibâdete bitişik olması ya da Hz. Peygamber'in sürekli yapmış olması bu konuda teşrîin maksat olduğuna işaret eder ve ibâhadan (mübahlıktan) istishâba (üstehablığa) yükseltir. Zâhire tutunan kişi, cibillî [fiilden] teşrî'i [fiile] yükseldiğini söylemiştir. 2-32/129; 4-19/177; 2-32/183; 22-s. 35]

İkinci sebep: Fûru'un oluş şeklindeki ihtilâf: Belki de bu kısımlardaki ihtilâfın temel sebebi, sebeplerin şekillendirdiği fûru'dur. Şöyle ki bu kısım ile ilgili, oruçlu birinin öpmesiyle oluşan şekillenme ile Cuma' namazındaki iki hutbe arasındaki istirahat oturmasıyla oluşan şekillenme sonuç olarak farklı neticelere götürecektir. Birinci durum mübâh hükmünün vrileceği bir sonuca ulaştıracaktır. İkinci durum ise onu teşrî'e yükseltecektir. Ulemâ arasında ihtilâfa sebep olan şey budur.

Deliller

İlk görüşün delilleri: Bu görüştekiler görüşlerini eser, icmâ, ve aklî deliller ile desteklemektedirler. Bunları şöyle açıklamak mümkündür:

Birincisi: Eser delili: Ümmü Seleme'den (r.anhâ.) gelen şu eser, "Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde onu (Ümmü Seleme'yi) öperdi". şeklindedir. [el-Buhârî, Kitâbu'l-Hayz, Bâbu'n-Nevm maa'l-Hâiz ve Hüve fî Siyabihâ, 1/122, hadis no: 316]

Delâlet deklî: Öpme cibillî bir fiildir ve oruç ibâdeti esnasında meydana gelmiştir. İbâhadan başka bir şey söylemek mümkün değildir. Her hangi bir teklif te içermemektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'e tâbi olmanın istishâb olduğu söylenemez.

İkincisi: Sahabenin icmâ'ı: Sahabe cibillî fiillerin sadece ibâhaya delâlet ettiğinde icmâ etmiştir. [4-20/177]

Üçüncüsü: Aklî delil: İki şekilde delil getirmişlerdir:

1. Cibillî fiillerde aslolan teşrîin olmamasıdır. Çünkü o insan tabiatının ve yaratılışının ihtiyaçlarını karşılamak için meydana gelir. Onu Hz. Peygamberin yapması sadece mubah olduğunu ispat eder.

2. İnsanların durumlarının farklılıkları dikkate alındığında, cibillî fiillerdeki maslahatlar bir şahıstan diğerine farklılık gösterir. Buna göre, "cibillî fiiller teşrîe delâlet eder" sözü mükellefleri sıkıntıya sokar.

Oysa İslâmî teşrî sıkıntıyı ortadan kaldırmıştır. Allah Teâlâ Hacc sûresi 78. âyetinde, “*O sizi seçti, din hususunda üzerinize hiç bir zorluk yükledi*” buyurmuştur. Bu bölümde, cibillî fiillerin sadece ibâhaya delâlet ettiğini söylemek gerekir.

İkinci görüşün delilleri: Bu görüş sahipleri de eser ve aklî delillerle görüşlerini delillendirmişlerdir. Bunlar:

Birincisi, Eserler: Bu görüş sahipleri, sahabeden vârid olan ve cibillî fiillerde mutlak olarak Hz. Peygamber’e tâbi olmaya işaret eden çok sayıda eseri delil getirmişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

a. Abdullah İbn Ömer’den (r.a.) rivayet edilmiştir. “*Deri/bağcaksız ayakkabıya gelince, Resulullah’ın deri/bağcaksız ayakkabı giydiğini gördüm. Onu çıkarmadan abdest aldı. Bende o ayakkabıyı giymeyi seviyorum*”. [Buhârî, Kitâbu’l-Vudu’/Bâbu Gasli’r-Rıcleyn, 1/73, hadis no: 164]

b. Abdullah İbn Ömer’den (r.a.) rivayet edilmiştir. “*Resulullah altından bir yüzük aldı. Kaşım elinin içerisine getirdi, insanlar da ondan aldılar. Sonra onu attı, gümüş yüzük aldı*”. [Buhârî, Kitâbu’l-Libâs/Bâbu havâtimü’z-Zeheb, 5/2202, hadis no: 5527]

Delâlet şekli: Bu eser, cibillî fiillerinde Hz. Peygamber’e tâbi olmaya delâlet eder. Böylece, istishâba ve sevabın hâsıl olacağına delâlet eder. Çünkü burada Hz. Peygamber’e tâbi olmakla [Ona] en yakın olmak kastedilmiştir.

İkincisi: Aklî delil: Cibillî fiillerde aslolan ibâhadır. Ancak, bu durum cibillî fiillere teşrî’e dönüştürecek bir şey birleştiğinde ibâhadan çıkar, istishâba dönüşür. Cibillî fiillere ibâdet ya da ibâdetin vesilesi olan bir şeyin birleşmesi ibâhadan teşrîe geçmesi için yeterlidir.

IV. DEĞERLENDİRME VE TERCİH

A. Birinci Görüşün Delillerinin Değerlendirilmesi

Birincisi: İcmâ’ iddiasının değerlendirilmesi: Sahabenin icmâ’ ettiği iddiası doğru değildir. Çünkü bu tür cibillî fiillerinde Hz. Peygamber’e tâbi olmakta istiyaklı olan çok sayıda sahabenin olduğu sabittir. [Ancak] öyle olmayan sahabî de vardır. O halde iddianın kendisine muhâliflerin olduğu halde icmâ iddiası nasıl gerçek olabilir.

İkincisi: Ümmü Seleme’nin (r.anhâ) rivayetiyle yapılan istidlâlin değerlendirilmesi: Ümmü Seleme’nin (r.anhâ.) rivayetiyle yapılan istidlâl hüccet olamaz. Çünkü öpmek, saf cibillî fiildir. Onun rivayet ettiğinin manası sadece bu fiildeki sıkıntıyı ortadan kaldırmaktır.

Üçüncüsü: Aklî istidlâllerin değerlendirilmesi: Cibillî fiiller aklî itibariyle teşrîe delâlet etmezler. Bizim şu anda incelediğimiz sadece cibillî

fiil değildir. Bilakis, bu cibillî fiiller, teşrîe delâletlerin ortaya çıkması için, düşünmeye ihtiyaç duyan bazı delillerin karıştığı fiillerdir.

B. İkinci Görüşün Delillerinin Değerlendirilmesi

Birincisi: Eser ile istidlâlın değerlendirilmesi: İstidlâl yapılan eserler hüccet olamazlar. Çünkü, bu eserler sadece cibillî fiillerle ilgilidir. Bu konuda Hz. Peygamber'e tâbi olmak teşrî ile ilgili değil, sevap elde etmek kabilindendir.

İkincisi: Akfî istidlâlın değerlendirilmesi: Şüphesiz cibillî fiiller teşrî'in gerçekleştiği bir konuya birleşirse, tartışmasız teşrî olur. Bizim ele aldığımız fiiller böyle değildir. Bilakis o fiiller, teşrî iradesine delâlet etmeyen ibâdetlerin siyâkında veya sebeplerinde gelen cibillî fiillerdir. Teşrîe açık delâlet bulunmadığı zaman iş [söz konusu fiiller], cibilliyetin aşlı ve ibâha olmak üzere bâki kalır.

C. Tercih Edilen Görüş

Tercih konusuna başlamadan önce, bu konudaki ihtilâfın delâletleri farklı olan örneklere dayandırıldığına işaret etmek gerekir. [Öyle ki] bazıları oruçlunun öpmesindeki gibi cibillî fiildir. Diğerinin, iki hutbe arasında oturmak gibi teşrîe kuvvetle delâlet etme ihtimali vardır. Sonuncusu ise, Hz. Peygamber'in binerek hacc etmesi [örneğinde olduğu] gibi teşrî ve cibillî fiil olma konusunda tereddütlüdür.

Burada şöyle dememiz mümkündür: İhtilâfın özünde [bir görüş] vardır. Bu fûrû' konusunu bir çok kısma ayırmak ve her kısma kendi çerçevesinde bakmak gerekir. Bu görüş, Zekeşî'nin el-Bahru'l-Muhîr'inde işaret ettiği "fukahânın görüşünden bu konunun üç kısma ayrılması gerektiği çıkarılır" sözüyle de teyid edilmektedir.

Birincisi: Şâfiî'nin iki hutbe arasında oturmayı vacib kabul etmesi gibi, vücûba yükseltmek. Çünkü Hz. Peygamber iki hutbe arasında oturuyor idi.

İkincisi: ashâbımızın iki rekat fecr namazı ile sabah namazı arasında sağ tarafına yatmayı (uyumayı) güzel gördükleri gibi, [cibillî fiillerde tâbi olma da] nedb'e yükselmiştir.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber'in Seniyyetü Kedâ'dan girip Seniyyetü Küdâ'dan çıkması ve binerek hacc etmesi gibi, hakkında ihtilâfın gerçekleştiği şey. Bu taksimin başında Zerkeşî'ye katılmakla beraber tafsilatında katılmıyoruz. Çünkü onun zikrettiği fûrû', mezhebi olan Şâfiî fıkıhına uygundur. Bunun üzerine aşağıdaki gibi tercih yapmam mümkündür.

İlk olarak: Oruçlunun öpmesi gibi fiiller cibillî asıllıdır ve fiilden zorluğun kaldırılmasından fazla bir şeye delâlet etmez.

İkinci olarak: iki hutbe arasında oturma benzeri fiilleri, güçlü karîneye bitişik fiillerdir. Bu nedenle burada teşrî yönü tercih edilir. Çünkü oturma iki hutbe arasını ayırma kastedilen cibillî fiildir. Şer'î bir maksat için gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kesin bir teşrî olur.

Üçüncü olarak: binerek hacc etme benzeri fiiller, cibillî fiiller ve teşrî arasında tereddütlüdür. Bu tür fiillerde teşrî hedef gözetildiği için tercihe şayan olan teşrî tarafıdır. Binerek hacc etmek İslâm'da kolaylık ve sıkıntının giderilmesi ile beraber değerlendirilmelidir. Kişi [insan], kolayı genişletme işi (imkânı) devam ettiği sürece kendini şiddete [sıkıntıya] atmayı sevimli bulmaz. Allah Hacc sûresi 78. âyette "*O sizi seçti, din hususunda üzerinize hiç bir zorluk yüklememiştir*" buyurmuştur. Sonra bu fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olma tasavvur edilir ve vakidir. Severe ve saygı duyarak Hz. Peygamber'e tâbi olan kişi için sevap ve ecir vardır.

Son olarak, terk edenî sünneti terk etmiş ve bid'at yapan durumuna düşürmemek için, bu fiillerde tâbi olmayı zorunlu hale getirmekten kaçınmak ve sünnet şeklinde nitelendirmemek gerekmektedir. Çünkü bu fiiller teşrînin olması ve olmaması gibi iki ihtimali de içermektedir.

SONUÇ

Bu araştırmanın sonunda, araştırma süresince ulaştığım sonuçların en önemlilerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

Birinci olarak: Hz. Peygamber'e ittibâ, kendi varlığında meydana gelmesi ve şer'î itibarıyla fiilin şekli ve cihetinde Hz. Peygamber'e uyum sağlamaktır. Ayrıca, uyan kişinin "bu fiili Hz. Peygamber yaptığı için ben de yapıyorum" düşüncesinde olması lazım.

İkinci olarak: Cibillî fiiller, nefsî arzular ve beşerî davranışlardan olan ve sadece cibillî fiil olarak kabul edilen fiillerde hiç bir ittibâ gerekmez, bunlar ibâhâdan fazlasına delâlet etmezler.

Üçüncü olarak: Nefsî arzular ve beşerî davranışların üstünde olan, fakat ibâdetlerle ilgili olmayıp Hz. Peygamber'e ittibâyı da yasaklamayan cibillî fiiller, ibâhaya delâlet eder. Halis niyetinden dolayı da uyana sevap kazandırır.

Dördüncü olarak: Teşrî ihtimali olan cibillî fiiller, çok sayıda fîrû'u ifade ederler. Bunlardan her bir gurup kendine has bir bölümü temsil ettiği için, her bölüm kendine uygun hükmü alır. Fakat cibillî fiillerde Hz. Peygamber'e tâbi olmak, genel bir kaide olarak, fazilet ve saygı [ifadesi] olarak kabul edilir.

KAYNAKLAR

- el-ÂMÎDÎ, Ali, (h. 631), *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, Beyrût H. 1401, M. 1981, c.3.
- el-ESMENDÎ, Muhammed, (h. 552), *Bezlü'n-Nazar fî'l-Usûl*, Tahkîk, Muhammed Zekî Abdu'l-Berr, Mektebetü Dâri't-Turâs, el-Kâhire H. 1412, M. 1992, s. 730.
- el-İSNEVÎ, Abdurrahmân, (h. 772), *Nihâyetü's-Sûl Şerhu Minhâci'l-Vusûl li'l-Beydâvî*, Birinci baskı, Âlemü'l-Kütüb, Beyrût [ty], c. 4.
- el-ISFEHÂNÎ, Mahmûd, (h. 749), *Beyânu'l-Muhtasar Şerhu Muhtasari'İbn Hâcib*, Birinci baskı, Tahkîk: Muhammed Bekâ, Dâru'l-Medenî, Cidde H. 1406, M. 1986.
- İMÂMU'L-HARAMEYN, Abdulmelik, (h. 478), *el-Burhân fî Usûli'l-Fikh*, Tahkîk: Abdulazîm ed-Dîb, Birinci baskı, Matâbiu'd-Devhati'l-Hadîs, ed-Devha 1399, c. 2.
- EMÎR BÂDİŞÂH, Muhammed, (h. 987), *Teyşîru't-Tahrîr li-İbni'l-Humâm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût H. 1403, M. 1983, c. 4.
- el-BÂCÎ, Süleymân, (h. 447), *İhkâmu'l-Fusûl fî Ahkâmî'l-Usûl*, Birincibaskı, Tahkîk: Abdulmecid et-Türkî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrût, H.1407, M. 1986. s. 982.
- el-BUHÂRÎ, Muhammed, (h. 256), *Sahîhu'l-Buhârî*, Tahkîk: Mustafâ elBuğâ, Müessesetü'l-Hidemâti't-Tibâiyye, Beyrût H.1401, M. 1981, c. 6.
- İBN BURHÂN, Ahmed, (h. 518), *el-Vusûl ile'l-Usûl*, Tahkîk: Abdulhamîd Ebû Zenîd, Mektebetü'l-Meârif, Beyrût, H. 1403, M. 1983. C. 2.
- el-Basrî, Muhammed, (h. 436), *el-Mu'îmed fî Usûli'l-Fikh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût M. 1983.
- TEBRÎZÎ, Muhammed, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Üçüncü baskı, Tahkîk: Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmî. Beyrût H. 1405-M. 1985, c. 3.
- âl-TEYMÎYYE, Abdusselâm (h. 652), Oğlu Abdulhalîm (h. 682), Oğlu Ahmed (h. 728), *el-Müsvedde fî Usûli'l-Fikh*, Derleyen: Ahmed el-Ceyrâtî, Tahkîk: Muhammed Abdulhamîd, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrût [ty], s. 578.
- İBN CEZZÎ, Muhammed, (h. 741), *Takrîbu'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*, Birinci baskı, Tahkîk: Dr. Abdullah el-Cubûrî, Matbaatu'l-Hulûd, Bağdâd H. 1410-M. 1990, s. 200.
- el-CESSÂS, Ahmed, (h. 370), *Usûlû'l-Fikh el-Müsemma el-Fusûl fî'l-Usûl*, Birinci baskı, Tahkîk: Dr. Uceyl en-Nuşemî, Matbaatü'l-Mevsûfati'l-Fikhiyye, el-Kuveyt H.1405-M. 1985, c. 3.
- el-CEVHERÎ, İsmâîl (h. 400), *es-Sihâh: Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabîyye*, Birinci baskı, Tahkîk: Ahmed el-Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût H. 1404-M. 1984, c. 6.

- İBN HÂCİB, Osmân (h. 646), *Münteha'l-Usûl ve'l-Emel fî İlmi'l-Usûl ve'l-Cedel*, Birinci baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût H. 1405-M. 1958, s. 299.
- İBN HACER, Ahmed (h. 852), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Fikr, Beyrût H. 4110-M. 1990, c. 13.
- ez-ZUHAYLÎ, Vehbe, *Usûlü'l-Fıkhü'l-İslâmî*, Birinci baskı, Dâru'l-Fikr, Dımaşk H. 1406-M. 1986, c. 2.
- ez-ZERKEŞÎ, Muhamed (h.794), *el-Bahru'l-Muhît*, Birinci baskı, Tahkik: Heyet, Vüzâratü'l-Evkâfî'l-Kuveytiyye, H. 1410-M. 1990, c. 6.
- es-SEMERKANDÎ, Muhammed, (h. 439), *Mizânü'l-Usûl fî Netâicü'l-Ukûl*, Birinci baskı, Tahkik: Dr. Muhammed Zeki Abdülber, Matâbiu'l-Dûhati'l-Hadis, ed-Dûha H. 1404-M. 1984, s. 802.
- İBNÜ'S-SEMÂNÎ, Mansûr (h. 489), *Kavâtu'l-Edille*, Birinci baskı, Tahkik: Muhammed Şâfi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût H. 1418-M. 1997, c. 2.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed (h.1255), *İrşâdu'l-Fhûl ilâ Tahkîkû'l-Hakk min İlmi'l-Usûl*, Dâru'l-Fikr, Beyrût [ty], s. 292.
- el-ATTÂR, Hasan (h.1250), *Hâşiyetü'l-Attâr alâ Cemü'l-Cevâmî li İbni's-Sübkî ve Şeruhû li'l-Celâli'l-Mahallî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût [ty], c. 2.
- el-FERRÂ, Muhammed (h.458), *el-Udde fî Usûli'l-Fıkh*, Birinci baskı, Tahkik: Dr. Ahmed el-Mubârekî, Matbaatu'l-Medenî, el-Kâhire H. 1410-M. 1990, c. 5.
- el-FEYYÛMÎ, Ahmed (h.770), *el-Misbâhu'l-Münîr*, (by, ty).
- el-KURTUBÎ, Muhammed (h. -671), *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Birinci baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrût H. 1407, c. 22.
- İBN KESİR, İmâdüddîn (h. 774), *Muhtasaru Tefsîri İbn-i-Kesîr*, Yedinci Baskı, İhtisâr ve Tahkik: Muhammed 'Alî es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'ân'il-Kerîm, Beyrût H. 1402-M. 1981, c. 3.
- el-KULÛZÂNÎ, Mahfûz, (h. 510), *et-Temhîd fî Usûli'l-Fıkh*, Birinci baskı, Tahkik: Dr. Müfid Ebû Umşe - Dr. Muhammed Ebû Ehîm, Dâru'l-Medenî, Cidde H. 1406-M. 1985, c. 4.
- el-MAHALLÎ, Muhammed (h. 864), *Şerhu'l-Celâl el-Mahallî alâ Cemü'l-Cevâmî li İbni's-Sübkî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût [ty], c. 2.
- MÜSLİM, Müslim (h. 261), *Sahîhu'l-Müslim*, Birinci baskı, Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Fikr, Beyrût H. 1403-M. 1983, c. 5.
- İBN MANZÛR, Muhammed (h. 711), *Lisânu'l-Arab*, Birinci baskı, Tahkik, Abdullah el-Kebîr – Muhammed Haseballah – Hâşin eş-Şâzili, Dâru'l-Maârif, el-Kâhre [ty], c. 6.
- İBNÜ'N-NECCÂR, Muhammed (h. 972), *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr*, Tahkik: Dr. Muhammed ez-Zuhaylî – Nezihi Hammâd, Dâru'l-Fikr, Dımaşk ,Farklı zamanda basılmıştır, İkinci cilt H.1408 – M. 1987'de basılmıştır, c. 4.

- İBN NUCEYM, Zeynuddîn (h. 970), *Fethu'l-Gaffâr bi Şerhi'l-Menâr*, Birinci baskı, Matbaatü'l-Mustafâ el-Bâbi el-Halebî, Mısır H. 1355-M. 1936, c 3.
- en-NESEFÎ, Abdullah (h. 710), *Kesfu'l-Esrâr Şerhu'l-Menâr*, Birinci baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût H. 1406-M. 1986, c. 2.
- en-NEVEVÎ, Muhyiddîn (h. 676) *Şerhu Sahîhi'l-Müslim*, Müessesetü Menâhili'l-Irfân, Beyrût [ty], c. 18.